

Veiligheid voor alles

De kwetsbaarheid van energie

Terwijl we nog altijd zuinig proberen te zijn met energie, brengen ondertussen Russische schepen ons energiesysteem op de Noordzee in kaart. Energie gaat meer en meer over veiligheid. Hoeveel zorgen moeten we ons maken? Een vraag bij uitstek voor het *Den Haag Centrum voor Strategische Studies*.

Tekst Monika Jak

Beeld Roger Dohmen, © Ole Jørgen Bratland / Equinor, Greta Radzevičiūtė

Energie is door de oorlog in Oekraïne een vraagstuk van veiligheid geworden. Die veiligheid heeft meerdere gezichten. Ten eerste de leveringszekerheid: is er wel genoeg, tegen een betaalbare prijs? Zijn er straks voldoende materialen voor de energietransitie? Dan is er de kwestie van fysieke en cyberveiligheid. Zijn onze pijpleidingen, stroom- en datakabels, vooral die op zee, bestand tegen mogelijke vijandigheid?

Bij het *Den Haag Centrum voor Strategische Studies* (HCSS) weten ze wel raad met dit type vragen. De onafhankelijke denktank doet strategisch onderzoek en adviseert overheden, organisaties en bedrijfsleven in binnen- en buitenland over internationale vrede en veiligheid, conflictbeheersing, geopolitieke ontwikkelingen, defensie en terrorisme. Namens HCSS schuiven twee experts aan om antwoorden te geven: Lucia van Geuns, strategisch adviseur energie en Han ten Broeke, directeur politieke zaken.

Leveringszekerheid: superspannend

De oorlog in Oekraïne en het effect daarvan op de energieprijzen was voor veel Nederlanders – en Europeanen – een eerste kennismaking met schaarste. Dat gaf en geeft op z'n minst een onveilig gevoel. Is er wel genoeg energie? Over de huidige leveringszekerheid van energie in Nederland geeft energie-expert Lucia van Geuns direct helderheid: "Je kunt dit gerust een spannende situatie noemen. Nederland produceert nog wel wat gas in onze Noordzee – ongeveer 9 miljard kubieke meter – maar dat staat in schril contrast tot Noorwegen. Alleen al de export naar Europa omvat jaarlijks 120 tot 130 miljard kubieke meter. Die aanvoer, via Duitsland, is voor Europa, en dus ook Nederland, nu cruciaal. Als de Noorse gasproductie op de Noordzee weg zou vallen, dan is er echt een groot probleem. Groter dan dat we vorig jaar hadden door het wegvallen van aardgas uit

Rusland. Dat tekort kunnen wij voor de komende winter niet ondervangen met volle gasopslagen en LNG alleen.”

Oud VVD-Kamerlid en expert geopolitiek Han ten Broeke schetst hoe sinds de annexatie van de Krim in het voorjaar van 2014 de contouren van een toenevende gas- en olie-afhankelijkheid zich aftekenden. “Vervolgens wordt de afhankelijkheid nóg groter als in 2018 wordt besloten de gaswinning in Groningen direct drastisch af te schalen en uiteindelijk te stoppen. Nu de Nederlandse regering heeft aangekondigd dat per 1 oktober van dit jaar ook de waakvlam uitgaat, is onze afhankelijkheid definitief. Daar zijn weliswaar binnenlands goede redenen voor, maar de geopolitieke buitenlandse situatie wordt genegeerd.”

Inmiddels wordt nóg meer haast gemaakt met de energietransitie, om de afhankelijkheid van het buitenland zo snel mogelijk te verminderen. Van Geuns benadrukt dat de wereld de komende tien, vijftien jaar, nog voor een groot deel – momenteel 80 procent – afhankelijk blijft van olie, gas en kolen, inclusief de bijbehorende infrastructuur.

Van Geuns: “Je kan wel zeggen: wij willen na 2035 geen olie, kolen en gas meer, maar als internationale energiebedrijven nu ophouden met investeren, word je langzaam maar zeker in de armen gedreven van staatsoliebedrijven elders in de wereld. En die doen de dingen op hun voorwaarden. Denk maar niet dat je toegang krijgt tot de aandeelhoudersvergadering van Saudi Aramco om gehoor te krijgen voor je protest. Ik vind dat we in Europa al goed bezig zijn met het Green Deal beleid, dat een complete verandering van het energiesysteem gaat betekenen. Ik denk niet dat het sneller kan. Maar tijdens de verbouwing, moet de winkel wel openblijven.”

► Van Geuns: “Ik denk niet dat de verandering van het energiesysteem veel sneller kan. Maar tijdens de verbouwing, moet de winkel wel openblijven”.

Kritische grondstoffen

Voor de energietransitie – al dan niet versneld – zijn schaarse grondstoffen nodig in grote hoeveelheden. Kobalt en lithium voor batterijen, zeldzame aardmetalen voor magneten voor windmolens tot en met koper voor het netwerk. De beide experts van HCSS geven aan dat in een stabiele, geglobaliseerde wereld afhankelijkheid geen probleem hoeft te

“Er is een enorm gevoel van urgentie over de veiligheid op de Noordzee”

Hoog bezoek aan Noors platform onderstreept urgentie

Op 17 maart brachten Ursula von der Leyen, voorzitter van de Europese Commissie, NAVO-secretaris-generaal Jens Stoltenberg en de Noorse premier Jonas Gahr Støre een bezoek aan het Troll A-platform in de Noordzee. Equinor-CEO Anders Opal was gastheer van het offshore-bezoek. Troll is het grootste gasveld van Noorwegen.

vormen. Maar dat is verleden tijd. Te lang, zeggen ze, zijn we blijven geloven in een geglobaliseerde wereld waar toeleveringsketens keurig met elkaar verbonden blijven. Door de schuivende verhoudingen in de wereld ontstaat een nieuwe situatie omdat China bijkans een monopolist is op dit front.

Van Geuns: “De behoefte aan kritieke grondstoffen stijgt exponentieel. Onze afhankelijkheid van China is enorm en zal dat voorlopig blijven. Mocht er een calamiteit komen met China, bijvoorbeeld vanwege Taiwan, dan hebben wij mogelijk een groot probleem.”

Heeft Europa of Nederland hier een antwoord op? “Nederland heeft inderdaad een grondstoffenstrategie”, vertelt Ten Broeke. “Een van de kernbegrippen daarin is *urban mining*. Dat draait om het terugwinnen van materialen die al ergens in de samenleving aanwezig zijn, zoals in gebouwen, transport, infrastructuur, het energiesysteem en elektronica. Probleem is dat dit alleen op de langere termijn gaat werken, omdat we eerst een kritische massa aan ‘schroot’ moeten hebben. Bovendien is het terugwinnen zelf en de exploitatie ervan niet zo eenvoudig. Als we werkelijk

denken het daarmee te gaan redden, maak van Nederland dan direct maar een museum.”

In september 2022 kwam een antwoord van de Europese Unie in de vorm van de *Critical Raw Material Act*. Het is een oproep aan de lidstaten de EU-afhankelijkheid van geïmporteerde kritieke grondstoffen aan te pakken en zo strategische autonomie te krijgen. Van Geuns: “Dit betekent dat Europa zelf weer grondstoffen moet gaan mijnen. Zeker 10 procent van de materialen moet uit ons eigen continent komen.”

“Zeldzame aardmetalen, bijvoorbeeld, zijn niet zeldzaam”, stelt Van Geuns. Het kan op meerdere plekken op de wereld uit de grond gehaald worden. Maar het raffinageproces is erg vervuילend en wordt daarom vooral in China gedaan. China hanteert andere milieueisen. Door onze strenge wetgeving hebben wij hier de meeste mijnen gesloten. Bovendien is het NIMBY-denken – *not in my backyard* – over het openen van nieuwe mijnen in Europa groot. Maar gesteld dat we uit die milieuwetgeving komen en we hier in Europa zelf gaan winnen, dan ben je makkelijk tien tot vijftien jaar verder voordat een mijn operationeel is.”

“Sommige lidstaten moeten nog wakker worden”

Too little, too late, zouden de Engelsen zeggen. Klopt dat? Ten Broeke beaamt dat we achter de feiten aanlopen. “Nederland heeft met COVID geleerd hoe afhankelijk je bent van veilige aanvoerroutes. En dat je alternatieven moet hebben. Bedrijven leren dat nu snel. De Europese Commissie draagt nu alternatieven aan. Je zou zeggen, de Nederlandse regering volgt in keurige ganzenpas. Neen dus. Toch zal de oplossing moeten komen uit gezamenlijk optreden. Alleen sommige lidstaten moeten nog wakker worden.”

Tastbare kwetsbaarheid

Zelfs al is de levering op orde, in de juiste hoeveelheden en voor de juiste prijs, dan nog ben je niet veilig. Dat kwam goed aan het licht bij het opblazen van de Nord Stream gaspijpleiding september vorig jaar, gevolgd door een reeks aan incidenten variërend van datahacks en spionage door Russische schepen en onderzeeboten. In dezelfde periode werden ook datakabels doorgesneden bij de Barentszee, vertelt Van Geuns. “Opeens werd de kwetsbaarheid tastbaar.”

Het is dan ook allesbehalve toevallig dat Ursula von der Leyen, voorzitter van de Europese Commissie in maart

van dit jaar een bezoek bracht aan een van de platforms van de Noorse olie- en gasproducent Equinor. Van Geuns zag de foto voorbijkomen. "Dat is zo'n mooi plaatje. Ineens zie je Von der Leyden op een olie- en gasplatform staan, mét de secretaris-generaal van Navo, de premier van Noorwegen, plus de directeur van Equinor. Gewoon om te laten zien hoe belangrijk vooral op de korte termijn dat gas uit Noorwegen is. Er is een enorm gevoel van urgentie gekomen over de veiligheid op de Noordzee."

Dat het menens is, wordt in juni onderstreept door de aankondiging van de NAVO om een maritiem centrum voor de veiligheid van de kritieke onderzeese infrastructuur in te gaan richten. Ten Broeke hoopt dat er genoeg mensen en middelen aan toegevoegd worden en het niet weer een "typische Europese organisatorische oplossing is voor een geopolitiek en fysiek probleem".

Bij het begin beginnen

Los van het surveilleren met sensoren, schepen en drones, intensieve bewaking, uitwisseling van data en wat je al niet meer op militair en bewakingsgebied kunt doen, lijkt het HCSS ook verstandig veiligheid veel meer van meet af aan in te bouwen. *Security by design* is daar de term voor. Dat betekent dat al bij het uitschrijven van tenders voor energieprojecten veiligheid ingebed moet zijn. Bijvoorbeeld voor nieuwe energie-infrastructuur die volgens Van Geuns nu nog zo kostenefficiënt mogelijk ingericht wordt. Van Geuns: "Het combineren van elektra van wind op zee, waterstofproductie, CO₂-opslag en datacentra op kunstmatige eilanden kan economisch voordelig zijn, maar is vanuit veiligheidsoptiek gevaarlijk. Daar komt bij dat veel van deze vitale infrastructuur in handen is van private partijen. Bedrijven zijn zelf verantwoordelijk voor veiligheid. Met name bij het ministerie van Economische Zaken, waar de meeste energietransitie-projecten lopen, stond veiligheid niet bovenaan op de prioriteitenlijst." Ik denk wel dat - *as we speak* - ze zich daar nu meer bewust van zijn. Dat moet ook wel. Het is belangrijk voor de Nederlanders, dus daar moet de overheid zich mee bemoeien", zegt Van Geuns.

Duidelijkheid en snelheid

Van Geuns is een van de auteurs van het rapport *The high value of the North Sea* dat denktank HCSS publiceerde in het najaar van 2021 in opdracht van de Koninklijke Marine en Kustwacht Nederland. Kernvraag was: wie gaat over veiligheid op de Noordzee? "De Marine was nieuwsgierig naar hun mandaat en ze hadden bovendien weinig

▼ Ten Broeke: "Het geopolitiek strategisch denken is totaal weg uit Den Haag. Ik vind dat verwijtbaar".

idee wat er allemaal staat te gebeuren op de Noordzee”, vertelt Van Geuns. “Wij hebben dat in kaart gebracht en de situatie rond 2035 en 2050 laten zien. Tegen die tijd is het Nederlands continentale plat in een industrieterrein veranderd, en dus kwetsbaar.”

Het Nederlandse deel van de Noordzee bestrijkt 58.500 km². Dat is anderhalf keer de oppervlakte van Nederland. Ten Broeke: “De Noordzee wordt een belangrijk gebied met een enorme economische en geopolitieke waarde. Zonder hekken, zonder camera’s, waar ook nog eens een keer de achterdeur wagenwijd openstaat.”

Ook in een bijeenkomst van alle partijen die actief zijn op de Noordzee bij HCSS

bleek “dat de linkerhand niet wist wat dat de rechterhand deed”, aldus Van Geuns. Een van de belangrijkste adviezen van de denktank was het instellen van één enkele autoriteit die de verantwoordelijkheid heeft over alle vraagstukken van ruimtelijke ordening en veiligheid in het Nederlandse deel van de Noordzee.

Kon het rapport in september 2021 nog op weinig publiciteit rekenen, dat kantelde nadat door de Oekraïne-oorlog de kwetsbaarheid van offshore installaties in de Noordzee zichtbaar en voelbaar werd. De Tweede Kamer vroeg in de vorm van een motie van kamerlid Bosman de regering met een strategie te komen. Die wordt nu in september van dit jaar verwacht, inclusief uitsluitsel over of die Noordzee-autoriteit er wel of niet komt.

Politiek directeur Han ten Broeke kan zich behoorlijk opwinden over de traagheid der dingen. “Ministers denken misschien dat ze door een werkbezoek af te leggen al een heel eind zijn gekomen, maar ze kunnen al twee jaar Kamervragen hierover niet beantwoorden. In België kunnen ze die vragen wel beantwoorden. De Belgische kustlijn is weliswaar een stuk korter dan de Nederlandse, maar ze weten daar precies wie er geopolitiek verantwoordelijk is, namelijk de minister van Justitie. In Nederland zijn dat welgeteld zes ministers en die zijn nog steeds niet in staat aan te geven hoe men de veiligheid van data- en elektrakabels denkt te gaan garanderen. Het geopolitiek strategisch denken is totaal weg uit Den Haag. Ik vind dat verwijtbaar.”

“Als we denken het daarmee te redden, maak van Nederland dan direct maar een museum”

